

ADRIANA KOVACHEVA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
Poznań

RECEPCJA POEZJI WISŁAWY SZYMBORSKIEJ W BUŁGARII

NA SAMYM WSTĘPIE WARTO ODNOTOWAĆ, ŻE NIEZALEŻNIE OD WARUNKÓW ZEWNĘTRZNYCH, zainteresowanie bułgarskich czytelników literaturą polską nie słabnie. W Polsce natomiast, po burzliwych przemianach ustrojowych, na rynku wydawniczym coraz rzadziej pojawiają się książki tłumaczone z języków słowiańskich. Przyczyny zaniku tłumaczeń prozy i poezji z rosyjskiego, słowackiego, bułgarskiego po 1989 roku są na ogół znane i oczywiste. Są to: żywa wciąż pamięć dawniejszego upolitycznienia wzajemnych kontaktów kulturowych, komercjalizacja rynku wydawniczego, renesans tłumaczeń z języków zachodnich mniej lub bardziej przed upadkiem systemu totalitarnego źle obecnych oraz znużenie nadmiarem intelektualnych produktów innych państw socjalistycznych w PRL-u – żeby wymienić tylko te najistotniejsze¹. Zmiany, które w tym zakresie nastąpiły, klarownie obrazuje statystyka tłumaczonych z języka bułgarskiego na polski utworów literackich. W okresie od 1945 do 1977 roku przełożono 158 tekstów², a w ostatnich dwóch dziesięcioleciach liczba ta spadła do kilkudziesięciu (wraz z rozproszonymi w prasie literackiej przekładami)³. Zupełnie inaczej rysuje się

¹ Zob. G. Minczew, A. Świeściak, *Wstęp*, „Opcje” 2003, nr 2 (49); C. Juda, *Otchłań z labiryntem na dnie*, „Dekada Literacka” 2000, nr 9, 10 (167/168); M. Semczuk, *Literatura rosyjska w Polsce po 1989 roku*, „Recepcja – Transfer – Przekład” 2005, nr 1 (4).

² Informacja pochodzi z *Bibliografii literatury tłumaczonej na język polski*, red. S. Bębenek z zespołem, Warszawa, Czytelnik 1978. Podaję za C. Juda, *Rozrachunki po przelomie. Polskie przekłady z literatury bułgarskiej po 1989 roku. Diagnozy i prognozy. Współczesność i tradycja*, w: *Przekłady literatur słowiańskich*, t. 1: *Wybory translatorskie 1990–2006*, red. B. Tokarz, Katowice, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, 2009.

³ Liczba przekładów książkowych jest tak niewielka, że można je wymienić: A. Popow, *Droga do Syrakuz. Opowiadania niesamowite*, Kraków, Wyd. Scriptum, 2006; A. Popow, *Misja Londyn*, Warszawa, Wyd. Muza, 2008; R. Bardarska, *6 smutnych opowiadań, jedno wesole i jedno interaktywne*, Kraków, Universitas, 2002; *Loty i powroty. Pięć współczesnych sztuk bułgarskich*, wybór i przekład

sytuacja w Bułgarii, w której po 1989 roku ukazało się około 70 utworów literackich tłumaczonych z polskiego i towarzyszących im tekstów historyczno- i krytycznoliterackich⁴. Zdaje się, że nie tylko na podstawie tych liczb można mówić o dwóch jakościowo odmiennych modelach recepcji literatury polskiej w Bułgarii i literatury bułgarskiej w Polsce. Przyjmując koncepcję Gideona Toury o funkcji przekładu w kulturze docelowej, o jego formie i strategiach obranych podczas jego tworzenia⁵, można wywnioskować, że bułgarskie przekłady z literatury polskiej są inicjowane przez kulturę docelową i uzupełniają w niej pewien niedobór. Przykładem tego typu recepcji jest projekt rozwoju literatury narodowej profesora Bojana Penewa, dla którego polski romantyzm stanowił wzór do naśladowania, który mógł znacznie wzbogacić bułgarską literaturę o ideę mesjanizmu i problematykę filozoficzną. Nie pojawiła się jeszcze historycznoliteracka synteza opisująca rozwój i dynamikę tego modelu recepcyjnego. W artykułach poświęconych polsko-bułgarskim kontaktom literackim oraz recepcji literatury polskiej w Bułgarii można zaobserwować, że badacze mimochodem wyodrębniają kilka okresów w tym procesie.

Pierwszy z nich to okres przed wyzwoleniem narodowym (1878), kiedy komunikacja literacka rozwijała się na podstawie osobistych spotkań i znajomości między polskimi intelektualistami a bułgarskimi poetami-rewolucjonistami albo za pośrednictwem języka rosyjskiego i niemieckiego. Drugi obejmuje lata po 1878 roku do drugiej wojny światowej.

W tym niedługim czasie na bułgarskiej scenie literackiej zmieniają się trzy pokolenia artystyczne o bardzo zróżnicowanych programach estetycznych. Komplikują się i ewoluują również stosunek do przekładu i wymogi tłumaczenia. W latach tuż po odzyskaniu niepodległości szczególnie znaczenie mają przekłady *Sonetów krymskich* pióra Iwana Wazowa. Poeta tłumaczył pośrednio, z języka rosyjskiego, lecz jego przekład zainspirował powstanie nowego poetyckiego gatunku w poezji bułgarskiej.

W okresie 1917–1934 intensywne kontakty literackie, których inicjatorem jest Bojan Penew i którym przysłużyły się przekłady jego małżonki poetki Dory Gabe, mają charakter programowy. W tym czasie literatura bułgarska przyswaja arcydzieła Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego, które odbierane są przez pryzmat estetyki symbolistycznej. Powoli czytelnicy zaczynają zwracać uwagę na twórczość poetów z okresu międzywojennego.

H. Karpińska, Kraków, Wyd. Panga Pank, 2007; *Człowiek o wielu imionach. Antologia prozy bułgarskiej przełomu XX i XXI wieku*, wybór G. Simeonowa-Konach, Warszawa, Wyd. Varsovia-Serdica, 2007; G. Gospodinow, *Powieść naturalna*, Wyd. Pogranicze, 2009.

⁴ Spis wszystkich tytułów, które ukazały się z pomocą Polskiego Instytutu Kultury w Sofii można znaleźć na stronie <http://www.polinst-bg.org/pl/index.php?content=arch/> Wydawnictwa IP.

⁵ Zob. G. Toury. *Pojęcie „domniemanego przekładu”*. *Zaproszenie do nowej dyskusji*, przeł. J. Fast, w: *Komparatystryka literacka a przekład*, red. P. Fast, K. Żemła, Katowice, Wyd. Naukowe Śląsk, 2000.

Ogromną popularnością cieszą się opowiadania i powieści Sienkiewicza; panuje również moda na twórczość Przybyszewskiego. W latach 30. zainteresowanie wzbudzają tłumaczone już wcześniej utwory Orzeszkowej, Prusa, Konopnickiej i Reymonta. Jednak dopiero w następnym okresie – po drugiej wojnie światowej – polski realizm zostaje doceniony. Wówczas aktywnie zaczyna tworzyć nowe pokolenie tłumaczy zainteresowanych literaturą najnowszą. Pomimo cenzury i ideologizacji sztuki – zjawiskom, którym podlegał również wybór utworów tłumaczonych z języków obcych – ocena tego okresu kontaktów literackich polsko-bułgarskich jest zgodna po obu stronach. „Polska sztuka słowa i jej recepcja w Bułgarii po drugiej wojnie światowej zarówno ze względu na ilość i jakość tłumaczeń, jak i z uwagi na selekcję dokonaną przez tłumaczy i wydawców odniosła sukces. Z satysfakcją można stwierdzić, że w czasie ideologicznego zniewolenia, polska beletrystyka, dramaturgia, publicystyka i poezja zostały przedstawione obiektywnie” – pisze Panajot Karagiozow⁶. Zdaniem Hanny Karpińskiej na język polski zostały przełożone przeważnie wartościowe dzieła klasyki bułgarskiej⁷.

W tym czasie – w 1967 roku została wydana druga antologia polskiej poezji pod tytułem *Съвременни полски поети (Współcześni poeci polscy)*. Warto podkreślić, że nad tym zbiorem wraz z utalentowaną poetką i tłumaczką Dorą Gabe (autorką pierwszego poważnego i reprezentatywnego zbioru polskiej poezji w tłumaczeniu na język bułgarski, który ukazał się w 1921 roku) pracują młodszy pokolenie, wybitni poeci i tłumacze: Petyr Karaangow, Pyrwan Stefanow i Błaga Dimitrowa. Tom *Współcześni poeci polscy* zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ to w nim po raz pierwszy pojawiają się nazwiska Różewicza, Herberta i Szymborskiej.

Typowym zjawiskiem dla najnowszego okresu kontaktów literackich polsko-bułgarskich, który rozpoczął się po 1989 roku, stały się rozproszone w prasie literackiej przekłady z poezji i prozy polskiej oraz pojedyncze zeszyty czasopism o profilu literackim, poświęcone w całości polskiej kulturze. Drugą ważną tendencją jest zainteresowanie polskim piarstwem emigracyjnym. Ukazują się przekłady prozy i poezji Miłosza, Barańczaka, Herlinga-Grudzińskiego. Paralelne procesy dominują w lokalnych bułgarskich upodobaniach czytelniczych i są przejawem potrzeby odzyskania zakazanych przez system wartości kulturowych, źle obecnych dzieł literackich oraz rekonstruowania pełnego obrazu komunistycznej kultury.

Te bardzo pobieżnie i pokrótce przedstawione rysy historyczne przekładowej recepcji literatury polskiej w niniejszym artykule mają posłużyć jako kontekst dla

⁶ П. Карагѝзов, *Преводна рецепция на полската литература в България след Втората световна война*, w: *Преводна рецепция на европейски литератури в България. В осем тома. Славянски литератури*, red. И. Павлов, Б. Биолчев, В. Тодоров, Sofia, Wyd. BAN, 2002, s. 135 [tłum. moje – A.K.].

⁷ H. Karpińska, *Pozostać tłumaczką*, „Dekada Literacka” 2000, nr 9,10 (167/168).

obecności poezji Wisławy Szymborskiej w Bułgarii. Pominę tu aspekty instytucjonalne odbioru jej poezji – nie będę zajmowała się artykułami z podręczników akademickich ani badaniami twórczości poetki. Chciałabym prześledzić recepcję przekładową jej wierszy, przyglądając się z jednej strony kontinuum translatorskiemu i towarzyszącym mu komentarzom, z drugiej zaś – postaram się opisać jedną, ale za to bardzo specyficzną cechę przekładowego odbioru wierszy Szymborskiej, którą w duchu bachtinowskim można nazwać „recepcją dialogową”.

Mówiąc o przekładowej recepcji wierszy noblistki na język bułgarski, możemy wyodrębnić parę faktów, które wskazują, że między tłumaczami Szymborskiej istnieje więź, a dzieło następców stanowi kontynuację tradycji poprzedników. Po pierwsze, odstępy czasowe między ukazaniem się oryginału a bułgarskimi przekładami poszczególnych tomików nigdy nie są większe niż dziesięć lat. Możemy zatem przyjąć, że recepcja wierszy Szymborskiej w Bułgarii jest niemal równoczesna z ich odbiorem w Polsce. Ta tendencja zachowuje się również dzisiaj. Po 1996 roku, kiedy w czasopiśmie (i to nie tylko literackich) zaistniał swego rodzaju *boom* przekładów wierszy krakowskiej poetki, każdy jej nowy tomik staje się sensacją literacką i w przeciągu kilku miesięcy ukazują się przekłady na język bułgarski. Najbardziej czuły na polskie nowinki literackie jest z reguły „Литературен вестник” („Gazeta Literacka”). Po drugie, z pojawieniem się pierwszych tłumaczeń wierszy Szymborskiej, na stałe zachowano dla niej miejsce w „bułgarskim” panteonie poetów polskich. Obecność jej wierszy w antologiach poezji polskiej wskazuje na wysoką ocenę jej twórczości⁸. Po trzecie, szczególnie w ostatnim piętnastoleciu, nie bez znaczenia dla odbioru wierszy Szymborskiej jest pozycja i rola w społeczeństwie bułgarskim jej najbardziej znanej tłumaczki – poetki Błagi Dimitrowej. Polityczne zaangażowanie Dimitrowej przeciwko systemowi totalitarnemu, zakaz wydawania jej utworów i próby wykluczenia jej z życia publicznego (wyrzucono ją z bułgarskiego Związku Pisarzy po 1970 roku) dodaje jej działalności translatorskiej nowych znaczeń. Twórczość Szymborskiej zostaje włączona w lokalny kontekst historyczny i publikacja najbardziej reprezentatywnego zbioru wierszy noblistki w tłumaczeniu Błagi Dimitrowej w 1989 roku uważana jest za gest polityczny, za świętowanie wolności słowa. Potwierdza to Swetła Złatarska, która o tej publikacji pisze: „Losy jej [Szymborskiej] wierszy w języku bułgarskim są sprzeczne. Mistrzowskie przekłady Błagi

⁸ Mam tu na myśli nie tylko wyżej wspomnianą antologię z 1967 roku, lecz również najnowszą antologię współczesnych poetów polskich, której tłumaczem i autorem jest Boris Denkow (*Антология на новата полска поезия*, Sofia, Wyd. Унив. изд. Св. Климент Охридски, 2006). O tej antologii zob. Hanna Karpińska, *Polska muza w Bułgarii*, „Twórczość” 2007, nr 8 (741). Należy tu podkreślić naukowy charakter tych antologii, których powstanie wiąże się ze środowiskiem i wsparciem Uniwersytetu w Sofii. Ta tradycja powstała z wydaniem pierwszej antologii, która ukazała się w ramach szeroko zakrojonego planu wydawniczego profesora Bojana Penewa, organizatora pierwszego seminarium literatury polskiej. Nie są to zatem książki, które pełnią typową funkcję popularyzatorską.

Dimitrowej [...] zostały wydane w 1989 roku – w czasach niepoetyckich”⁹. Drugie wydanie zbioru *Obmyślłam świat* (Обмислям света) ukazało się w 1998 roku i zawiera wybór wierszy z tomików: *Dlatego żyjemy*, *Pytania zadawane sobie*, *Wołanie do Yeti*, *Sól*, *Sto pociech*, *Wszelki wypadek*, *Wielka liczba*, *Ludzie na moście*, *Koniec i początek* oraz jeden wiersz z 1945 roku i 5 najnowszych wierszy z 1996 roku. Ostatnia, szczególnie znacząca charakterystyka przekładowej recepcji poezji Wisławy Szymborskiej, to ranga tłumaczy, którzy zajmowali się jej utworami. Petar Karaangow, Błaga Dimitrowa, Boris Dankow, Iskra Angelowa – wszyscy wpisują się w paradygmat „wyrobionego” czytelnika Stanley’ a Fisha¹⁰, „kompetentnego użytkownika języka, w którym ułożony jest dany tekst”. Z biegłością językową koresponduje drugi postulat Fisha – kompetencja literacka, która oznacza internalizację wszystkich właściwości wypowiedzi literackich, od środków najbardziej lokalnych (metafory, przenośnie itd.) do całych gatunków literackich. Wszyscy tłumacze Szymborskiej są zawodowymi filologami, niektórzy studiowali w Krakowie i mieszkali w Polsce. Ponadto ów wyrobiony czytelnik musi w pełni dysponować „wiedzą semantyczną, jaką dojrzały odbiorca wnosi do procesu zrozumienia. Obejmuje ona znajomość (tj. doświadczenie w zakresie zarówno wytwarzania, jak i rozumienia) zbiorów leksykalnych, prawdopodobieństw zestawień wyrazów, idiomów, dialektów, gwar zawodowych itd.” Należy tu podkreślić, że doświadczenie w zakresie tworzenia słowa w przypadku tłumaczy Szymborskiej przekracza znacznie umiejętności zwykłego użytkownika języka, ponieważ wszyscy nie tylko przekładają, lecz sami tworzą oryginalną poezję w języku ojczystym. Możemy się zatem spodziewać, że ci wyrobieni czytelnicy będą odczuwali większą pokusę, by nadawać tekstom Szymborskiej znaczenia, a ich odczytania-tłumaczenia odślonią w nowy sposób, poprzez inną tożsamość kulturową i językową, retorykę jej wierszy. Uważam, że aspekt poetyckiego odtwarzania sensów wierszy w języku bułgarskim oraz aspekt ponownego wytwarzania jej świata we własnej twórczości stanowią jedno z najciekawszych zagadnień recepcji poezji Szymborskiej w Bułgarii. Wracając do dialogowości tej recepcji, muszę wyjaśnić, że mam na myśli poetyckie dialogi powstałe między tłumaczami oraz bardziej subtelne pokrewieństwa między poezją Szymborskiej a poezją oryginalną jej tłumaczy.

Przekłady utworów noblistki, które układają się w serie translatorskie, rzadko zostają opatrzone komentarzem tłumaczy. Na bułgarskiej scenie literackiej nie ma takich olśniewających polemistów, jak Barańczak. Dlatego odpowiedź na pytanie, co sprawia, że każdy z wyżej wymienionych poetów sięga po już przetłumaczony

⁹ S. Złatarska, *Вислава Шимборска. Фантастичната*, „Литературен вестник” 1996, nr 34 (6) [tłum. moje – A.K.].

¹⁰ S. Fish, *Literatura w czytelniku: stylistyka afektywna*, przeł. M.B. Fedewicz, w: *Współczesna teoria badań literackich za granicą. Antologia*, t. 4, cz. 1, red. H. Markiewicz, Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1996, cytaty pochodzą ze s. 196–197.

wiersz Szymborskiej, przysparza większych kłopotów. Nie pobrzmiewają tu ambitne racje Barańczaka, że „potrafię lepiej”. Poetyka Szymborskiej, nieregularne rymy, paralelizmy retoryczne, ciągi peryfrastyczne i gry słowno-logiczne bułgarscy tłumacze przetwarzają z dbałością i kunsztem. Zdaje się, że warsztatowo wszyscy dobrze władają poetyckim idiomem noblistki. Myślę, że wiersze Szymborskiej przyciągają tłumaczy dlatego, że stwarzają im one, podobnie jak i swoim czytelnikom, specyficzne warunki odbioru, które Legeżyńska nazywa „komfortem poczucia partnerstwa”¹¹. Każdy następny przekład tego samego wiersza Szymborskiej nie przynosi formalnie nowych rozwiązań, lecz daje świadectwo innego odczytania, odmiennej twórczej wyobraźni i indywidualności. Symptomatycznym pod tym względem przykładem jest dwugłos translatorski Błagi Dimitrowej i Petra Karaangowa, którzy przełożyli wiersz *Radość pisania*. Petrowi Karaangowi, poecie pejzażu, udało się uchwycić obraz stworzony przez Szymborską w pierwszych dwóch strofach. Tłumacz odbiega daleko od szyku pierwowzoru i udaje mu się naśladować naturalność stwarzanego na papierze słownego obrazka:

Тази сърна от мен описана, къде ли бяга
 през този лес, от мен описан?
 Дали да пий от съчинената вода,
 като индиго ноздрите й влажни отразила?
 Защо повдига чело, дали дочува нещо?
 Под пръстите ми тя уши наостря,
 опряна върху четири крака,
 от правата заети взаим.
 Тишината – тази дума също шумоли
 върху хартията
 и разгръща клоните,
 предизвикани от думата „гора”.
 За скок се готвят буквите над листа бял,
 те могат лошо да се наредят
 като стена обсадена в изречения, където
 спасение не би могло да има¹².

Jednocześnie dopełnia obraz o szczegóły, których nie ma w oryginale – na przykład pyszczek sarny jest wilgotny, a źle ułożone słowa tworzą ścianę ze zdań. Przekład Dimitrowej zachowuje natomiast składnię oryginału; z tego powodu

¹¹ A. Legeżyńska, *Wisława Szymborska*, Poznań, Rebis, 1997, s. 82.

¹² Tłum. filologiczne: *Ta sarna przeze mnie opisana, dokąd biegnie / przez ten las, przeze mnie opisany? / Czy po to, by pić zmyśloną wodę, / która jak kalka odzwierciedla jej wilgotne nozdrza? / Dlaczego wznosi czoło, czy coś słyszy? / Pod moimi palcami uchem strzyże / wsparta na czterech nogach / z prawdy pożyczonych. / Cisza – to słowo też szeleści / na papierze / i rozgarnia gałęzie / spowodowane słowem „las”. / Do skoku przygotowują się litery z białej kartki, / mogą się ułożyć źle / jak ściana oblężona zdaniem, gdzie / nie może istnieć wybawienie.*

pierwsze trzy strofy w języku bułgarskim brzmią nienaturalnie, tworząc sztuczny obraz, jakby poetka podkreślała, że te wszystkie możliwe zdarzenia istnieją tylko na papierze:

Къде ли бяга тази описана сърна през описана гора?
 Дали да пие от описана вода,
 като индиго отразила нейната муцунка?
 Защо чело повдига, нещо ли дочува?
 Опряна на заети взаим от самата истина краченца,
 ухо наостря изпод моите пръсти.
 Тази дума „тишина” тъй също шумоли върху хартията
 и разгръща клонища,
 възникнали от думата „гора”¹³.

W drugiej części wiersza, w której liryczne „ja” rozważa swoją rolę w stworzonym przez siebie świecie, uznając twórcę za wszechwładnego demiurga poetyckiej przestrzeni wyobraźni, sentencjonalność poetyckiego stylu Dimitrowej współbrzmi z retoryką Szymborskiej. Poetka zachowuje w przekładzie eliptyczną strukturę ostatnich czterech zdań, odtwarzając finezyjną puentę oryginału. Intertekstualna zależność między wierszem *Muzeum* z tomiku *Sól* (1962) a opublikowanym pięć lat później utworem *Radość pisania* jest czytelna w tłumaczeniu Błagi Dimitrowej, w którym ostatnia zwrotka – *Radość pisania. / Możliwość utrwalania. / Zemsta ręki śmiertelnej* – jawi się jako riposta na konstatację, że – *z braku wieczności zgromadzono / dziesięć tysięcy starych rzeczy. [...] Co do mnie, żyję, proszę wierzyć. / Mój wyścig z suknią nadal trwa. / A jaki ona upór ma! / A jakby ona chciała przeżyć!*¹⁴ Karaangow natomiast w swoim przekładzie w miejsce równoważników zdań wprowadza dwa zdania i uzupełniając w ten sposób luki tekstowe, uniemożliwia aktualizację kontekstu. Bez wątplenia ten wybór zbliża wiersz polskiej poetki do jego własnej wrażliwości i stylistyki. Karaangow w swoich wierszach kilkakrotnie podjął temat nieśmiertelności po-

¹³ Tłum. filologiczne: *Dokąd biegnie ta napisana sarna przez napisany las? / Czy z napisanej wody pić, / jak kalka odbiła jej pyszczek? / Dlaczego czoło wznosi, coś słyszy? / Wsparta na pożyczonych z samej prawdy nóżkach, / strzyże uchem spod moich palców. / To słowo „cisza” tak samo szeleści na papierze / i rozgarnia gałęzie / powstałe ze słowa „las”.*

¹⁴ Błaga Dimitrowa pisze o tym, że bardzo ceni *Muzeum* i uważa, że stała się świadkiem nastroju, który zainspirował Szymborską do napisania tego wiersza. We wstępie do zbioru *Obmyślam świat* pisze: „A jak wyglądał jej [Szymborskiej] dwutygodniowy pobyt w Bułgarii? Muzeum za muzeum. W odróżnieniu od reszty zagranicznych gości Wisława wprost powiedziała przewodniczącej w Muzeum Archeologicznym w Płowdiwie: »Proszę, niech Pani się aż tak nie stara!« I żwawo wyszła na zewnątrz, odetchnęła z ulgą i westchnęła: »Dość muzeów! Kreci mi się w głowie z nadmiaru starożytności!« Czy mogłam przewidzieć, że później z tego przesycenia (na pewno nie tylko naszymi muzeami) zrodzi się wspnięcia wiersz.” B. Dimitrowa, *Zagadka Wisława Szymborska*, w: B. Шимборска, przeł. Б. Димитрова, *Обмыслил света*, Sofia, Wyd. Свободно поетическо общество, 1998, s. 7 [tłum. moje – A.K.].

etyckiego tekstu i siły twórczej kreacji, lecz w jego utworach niedopowiedzenie, które u Szymborskiej ukrywa egzystencjalny niepokój i ambiwalentne przesłania zastępuje emocjonalnie nasycona modalność asertywna:

Дъждът преди да стане сняг,
ще иска всичко да изтрие:
дървото, птицата, града,
а може би – и мен самия.
[.]
Но аз от думи ще създам
отново тоя свят. Отново!
(Есен)¹⁵

В тишината намирам звуци,
мед – в пустите цветове,
населявам улиците с каруци,
къщите – с гласове.
(Внезапно лято)¹⁶

W oryginalnej twórczości Błagi Dimitrowej również pojawiają się poetyckie reminiscencje obrazów i tematów krakowskiej poetki. W przypadkowo wybranych tomikach poezji z różnych okresów odczytujemy podobne sytuacje liryczne, wspólne motywy, pokrewne wizje poetyckie. Kształtują się wierszowe pary, których zestawienie oświetla je nawzajem i wzbogaca – jako przykład można wyodrębnić cykl wierszy Dimitrowej, w którym poetka podejmuje problem egzystencji człowieka jako części natury. Jego najwyższe miejsce w łańcuchu ewolucyjnym nie zapewnia mu moralnej wyższości, a poetka dotkliwie odczuwa zapomnianą wspólnotę z innymi gatunkami. Wiersze *Дебну (Knieje)*, *Неграмотни (Niepiśmienni)*, *Жалба за вълка вътре в мен (Żal za wilkiem wewnątrz mnie)*, *Делфунариум (Delfinarium)* korespondują z *Przemówieniem w biurze rzeczy znalezionych*, *Zwierzętami cyrkowymi*, *Tarsjuszem*, *Wołaniem do Yeti* i wskazują na fakt, że „wrażliwość ekologiczna”¹⁷ i chęć oglądania świata z nie swojej ludzkiej perspektywy łączy obie poetki. Obrazy snu i jawy oraz poczucie możliwości zamiany pozycji tych dwóch wymiarów w wierszach *Onak планета (Planeta na opak)* i *Събудете се (Obudźcie się)* Dimitrowej przypominają *Pochwałę snów* Szymborskiej. Charakterystyczna dla obu poetek jest poetyka negatywna¹⁸. Lawi-

¹⁵ Tłum. filologiczne: *Deszcz na chwilę przed stawaniem się śniegiem / będzie chciał wymazać wszystko: / drzewo, ptak i las, / a nawet samego mnie. /.../ Lecz stworzę ze słów / ten świat na nowo. Na nowo! (Jesień).*

¹⁶ Tłum. filologiczne: *W ciszy znajduję dźwięki, / miód – w kielichach pustych kwiatów, / karocami zaludniam ulice, / domy – głosami. (Nagle lato).*

¹⁷ A. Legeżyńska, *Wisława Szymborska...*, s. 19.

¹⁸ Zob. D. Wojda, *Milczenie słowa. O poezji Wisławy Szymborskiej*, Kraków, Universitas, 1996; E. Balcerzan, *W szkole świata*, w: *Szymborska. Szkice*, red. R. Nycz, Warszawa, Wyd. Open, 1996.

rowanie między przemilczeniem a mową, które często emanuje w sentencjonalnie ujętych olśnieniach i specyficzna obecność braków i luk zbliża poetyckie światy Szymborskiej i Dimitrowej. Pobieżny przegląd tytułów ze zbiorów *Отъд любовта* (*Z tamtej strony miłości*), *Глас* (*Głos*), *Лабиринт* (*Labirynt*) potwierdza upodobanie Błagi Dimitrowej do cząstek „bez” i „nie” – *Без любов* (*Bez miłości*), *Ненадейно* (*Niespodziewanie*), *Без* (*Bez*), *Нестурно* (*Nieustannie*), *Непредвидено* (*Nieprzewidziane*), *Неподеният* (*Nienarodzony*), nie mówiąc o uobecnionych nie-zdarzeniach, takich jak w wierszu *Dworzec* lub *Podziękowanie*, które powtarzają się w *Спомен от никога* (*Wspomnienia z nigdy*) Błagi Dimitrowej, aż po wyznanie lirycznego „ja” bułgarskiej poetki: *Почти печалба, че изгубих всичко. [...] Откривам смисъла суров на липсата* (*Откривам смисъл в липсата*, 1974)¹⁹ i *Докосяваш в словото не свят в наличност, / а отсъствие на нещо насъщно, лично* (*Тайнослов*, 1984)²⁰. Obrazowe pokrewieństwo niektórych wierszy wręcz zaskakuje. Paralelizmu w *И само в съня ми* (*Tylko w moim śnie*) Błagi Dimitrowej z cyklu *От – до* (*Od – do*), 1986 a *Niespodzianym spotkaniem* Wisławy Szymborskiej z tomiku *Sól* (1962) prowokują pytanie o to, jak bardzo twórczość Dimitrowej jest otwarta na wpływy lekturowe i stawia czytelnika przed zadaniem odkrywania miejsc wspólnych twórczości oryginalnej i twórczości przekładowej:

Една среща, експлозивна и нежна.
 Джоб, пълнен с две шепнещи си ръце.
 Любов, кога се обърна в омраза?
 Дълбоко в джоба – стиснат пестник.
 В косите ни сиви съскат усойници.
 Не си говорят глухите ни ръце,
 очите ни вълчи се подминават²¹.

Bliskość, wspólnota artystyczna między polską poetką a jej bułgarską tłumaczką, unaocznia istnienie tłumaczeń obecnych, lecz nieujawnionych, które powstają przed tekstem przekładu i przed procesem współdziałania komunikacyjnego, poza konkretnymi relacjami między oryginałem a przekładem²². Ta poetycka symbioza i powstanie obrazu oryginału zanim powstał rzeczywisty przekład jest jednym z najciekawszych aspektów przekładowej recepcji poezji Wisławy Szymborskiej w Bułgarii.

¹⁹ *Prawie wygrana, że wszystko straciłam [...] / Odkrywam sens surowy braku* (*Odkrywam sens w braku*, 1974).

²⁰ *Dotykasz w słowie nie świata obecnego, / lecz braku czegoś niezbędego, intymnego* (*Tajnoślowie*, 1984).

²¹ Tłum. filologiczne: *Spotkanie, eksplozywne i czule. / Kieszeń pełna szeptami dwóch dłoni. / Miłość, kiedy nienawiścią się stałaś? / W kieszeni głęboko – ściśnięta pięść. / Szare żmije syczą w naszych włosach. / Nasze głuche ręce ze sobą nie rozmawiają, / mijają się nasze wilcze oczy.*

²² Zob. B. Tokarz, *Światło między językami, czyli o potrzebie komparatystyki*, w: *Komparatystyka literacka a przekład*, red. P. Fast, K. Żemła, Katowice, Wyd. Naukowe Śląsk, 2000, s. 11.

Adriana Kovacheva, doktorantka w Zakładzie Teorii Literatury, Literatury XX wieku i Sztuki Przekładu Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Laureatka nagrody pierwszego stopnia im. Jacka Kuronia w konkursie im. J.J. Lipskiego za pracę *Magiczny świat Jordana Radiczkowa w tłumaczeniach polskich*.

THE RECEPTION OF WISŁAWA SZYMBORSKA'S POETRY IN BULGARIA

The reception of Wisława Szymborska's poetry in Bulgarian is presented in the context of Polish-Bulgarian literary and translational tradition against the background of recent political transformation in both countries. A comparison of translations by Blaga Dimitrova and Petyra Karaangova, and the reading of their original poetry along with translations of poetry show that the translators want to undertake a dialogue with the verse they are translating of a Cracovian Nobel Prize laureate in literature. This poetic-translational dialogue goes beyond the borders of such concepts as original or authorship, and indicates the existence of common poetic imagination.